

Állambiztonsági bibliográfia (1945–1990)

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának Könyvtára

JOBST Ágnes

A bibliográfiákkal szemben támasztott követelmények sorában elsődleges szerepet kap a társadalmi hasznosság elve, vagyis olyan bibliográfiát kell összeállítani, amely időszerű feladatokhoz kapcsolódva tényleges társadalmi szükségleteket szolgál.¹ A rendszerváltást követően ilyen igény mutatkozott az államszocializmus kori titkosszolgálatok, azon belül a politikai rendőrség tevékenységének a megismerésére. Az Országgyűlés az ezzel kapcsolatos iratanyag megőrzésére, feltárására és kezelésére hozta létre 1997-ben a *Történeti Hivatal*t, amelynek jogutód szerve 2003-tól az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára*.

Szakkbibliográfia esetében célszerű, ha a tervezett bibliográfia a háttérintézmény feladatkörébe illeszkedik, mert csak ezáltal biztosíthatóak

elkészítésének szakmai és anyagi feltételei. A Történeti Levéltáron belül a könyvtár létrehozását egyfelől a levéltári feldolgozó munka és a tudományos kutatás támogatásának szándéka motiválta, hiszen az iratok feldolgozásához és kutatási célú használatának biztosításához a levéltárosnak olyan segédletekre van szüksége, amelyekre támaszkodva az iratokban talált információkat értékelni és a hiányos adatokat kiegészíteni tudja. A Történeti Levéltár speciális iratanyagának feldolgozásában különösen nagy jelentőséget kapnak a faktografikus segédletek, elsősorban az életrajzi lexikonok, valamint a szakmai és egyesületi név- és címtárak. A könyvtáralakítás szándékában közrejátszott, hogy a Levéltár a Belügyminisztériumtól könyveket, aprónyomtatványokat és más, irattári

szempontból irreleváns dokumentumtípusokat is örökölt. A könyvtári állományrészek kialakítása a proveniencia, azaz a dokumentumok közös eredetének elvén nyugszik. A három gyűjteményrész a következő:

1. A 20. század első felében megjelent névtárak és címtárak gyűjteménye. A név- és címtárakat a Levéltár a Belügyminisztérium ún. „A”-anyagával vettük át. Ezt a könyvekből, iratokból és fotókból álló vegyes gyűjteményt az Állambiztonsági Operatív Nyilvántartó és jogelőd szervei a háborút követően azzal a szándékkal hozták létre, hogy az „osztályellenesség” számbavételében segítse a politikai rendőrség működését.
2. Oktatási célokat szolgáló módszertani kiadványok gyűjteménye: ez az állományrész a könyvtár megalakítását követően rendezetlen, részben használatból kikerült, részben pedig kiadói raktárkészletből visszamaradt anyagokból jött létre. Az országban egyedülálló gyűjtemény az egypártrendszer politikai rendőrségének kiképzésére szolgáló tankönyveket és módszertani kiadványokat tartalmazza, amelyek a kutatók számára kizárólag ezen a helyen férhetők hozzá.
3. Kurrens szakirodalom: a 21. századi levéltárak szakmai követelményeit meghatározó tervezet már a segédkönyvtárénál tágabb szerepkört szán a levéltári szakkönyvtáraknak.² A megfogalmazott igény szellemében, a szakkönyvtár feladatát is magára vállalva a könyvtár gyűjtőköre a segédletek mellett a huszadik

I. Publikációs adattár

- 1.) összesített (1973–2008)
- 2.) szakterülethez kapcsolódó
- 3.) munkatársi jogviszony + profil
- 4.) évenkénti

Elrendezése: szerző és műfaj szerint

III. Kurrens szakirodalom

retrospektív feltárás + újdonságértesítés
1990 utáni szakirodalom

Elrendezés: műfaj szerint

század második felének történéseit feltáró monográfiákra, dokumentumközlésekre és az ún. *tranzitológiára*, az átmenet időszakának az irodalmára is kiterjed.³

Amint azt Varga Katalin megfogalmazta, a „szakkönyvtár feladata valamely tudományterület vagy ismeretág tartalmának (ismereteinek) reprezentálása, és ennek alapján egy körülhatárolható felhasználói kör adott tudományhoz köthető szakmai információs igényének teljes, azonnali és pontos kielégítése.”⁴ Színvonalas szakmai tájékoztatás csak a szakirodalom pontos regisztrálása és a felhasználói igényekhez igazodó szakkönyvtár összeállítása révén lehetséges. Szándékaink szerint a szakterület irodalmának számbavétele a munkatársakon kívül a levéltár külső kutatóit és a téma iránt érdeklődőket is segítené a tájékozódásban. Az utóbbiak hangsúlyozását a levéltári könyvtárak sajátos jogi helyzete miatt különösen fontosnak tartom, mert annak dacára, hogy a levéltári könyvtárak intézményi könyvtár gyanánt működnek, a belső munkatársak mellett a külső kutatók szakirodalmi ellátásában is részt vállalnak. Az eddig készült szakirodalmi összeállítások jelen munkafázisban a belső intranetes hálózaton keresztül elektronikus úton, valamint nyomtatott formában állnak a munkatársak rendelkezésére, tágabb körű későbbi hasznosításuk a levéltár honlapján keresztül valósítható meg.

A kiépítés alatt álló szakmai adatbázis egyes alrendszereit az alábbi ábra mutatja be:

II. Oktatási célú kiadványok

- 1.) retrospektív jellegű
- 2.) 1990 előtt
- 3.) korábban nem hozzáférhető

Elrendezése: tematikus

IV. Sajtószemle

Kurrens sajtófigyelés (napi és hetilapok),
Retrospektív, sajtótörténeti szemle (pl. Szabad Nép)

Rögzítés: automatikus időrendben

Írásom további részében az 1–3. alrendszer elkészítésének könyvtárunkban folyó munkálatait ismertetem.

I. Publikációs adattár

A szakirodalom regisztrálásának első kezdeményei a levéltárban folyó tudományos és feldolgozó munka bemutatásának a szándékához kapcsolódtak. A levéltár fiatal életkorából adódik, hogy a munkatársak különféle közgyűjteményekből, más szakterületekről érkeztek, ami a publikáló kollégák esetében egy fajta tudományos előéletet, esetlegesen annak folytatását feltételezte. Az így készült összeállítást ezért a sokszínűség jellemezte, az ott közölt tételek nem feltétlenül illettek a levéltár profiljába. Az intézmény kérétei között folyó kutatások eredményei összegzése és a felhasználók részére történő közvetítése során megkerülhetetlen volt egy tartalmi szűrő beiktatása, azaz az állambiztonság témaköréhez vagy annak holdudvarához kapcsolódó munkák kiválogatása.

Az intézményi publikációs adatbázisok esetében további átgondolást és döntést igényel a személyi változások kérdése. Ez a probléma a Történeti Levéltár működésének egy évtizede során is már több ízben felmerült a levéltártól eltávozott, ám a szakterületen tovább publikáló kollégák esetében. Az összes írásmű felvétele az intézményben folyó múltfeltáró és tudományos tevékenységet illetően félrevezető volna, ezért a válogatás egy további szempontjának a bevonására volt szükség. A kétszeres szűrés eredményeként létrejött publikációs adattár a szerzők írásainak sorából már csak a szakterülethez és a munkatársi jogviszony időszakához köthető munkákat regisztrálta. Az évente aktuális összeállításokon túlmenően jelenleg a publikációs jegyzékeknek három típusa áll rendelkezésre:

Összesített forma:

A munkatársak valamennyi munkájára kiterjedő biobibliográfiákat öleli fel. Jellemzője a nagy terjedelem – majd 900 tételt tartalmaz – és a

sokszínűség, hiszen bizonyos esetekben húsz-harminc évre visszatekintő tudományos pályafutást összegez. A könnyebb áttekintés kedvéért az egyes szerzők munkáin belül sor került a különféle műfajú írásművek szétválasztására. Ennek során a következő struktúra került kialakításra:

1. Önállóan vagy társszerzőként jegyzett munkák,
2. Szerkesztett kötetek,
3. Önálló kiadványban való közreműködés (gyűjteményes kötetben megjelent tanulmányok),
4. Folyóiratokban közzétett tanulmányok,
5. Könyvismertetések,
6. Kisebb forrásközlések,
7. Idegen nyelven megjelent munkák.

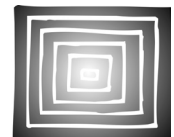
Minden sokszínűsége és gazdagsága dacára teljesnek azonban az összesített publikációs adattár sem tekinthető, hiszen a levéltártól eltávozó kollégák esetében a regisztráció lehetősége esetleges.

A korszak és a szakterület szempontjából releváns publikációkat tartalmazó válogatás:

Az állambiztonság témaköréhez, vagy annak valamely aspektusához, legalábbis a korszakhoz kapcsolódó munkákat veszi számba. Ez az összeállítás már az intézmény profiljához illeszkedik, ám az ott közölt bibliográfiai tételek nem kötődnek feltétlenül a munkatársak levéltári tevékenységének időszakához.

A munkatársi jogviszony alatt keletkezett és a téma vagy a vizsgált korszak tekintetében a levéltár profiljához kapcsolódó munkákról készült összeállítás:

A levéltár tíz éves fennállása alkalmából benyújtott országgyűlési beszámoló részét képezi, mintegy 400 tételt tartalmaz.⁵

II. Az Állambiztonsági Módszertani Gyűjteményről készült tematikus összeállítás

A szakbibliográfiáknak kiemelten figyelemmel kell lenniük azokra a dokumentumokra, amelyeket nem regisztrál az általános nemzeti bibliográfia.⁶ Ebbe a körbe tartozik a könyvtár egyik fontos gyűjteményének, az Állambiztonsági Módszertani Gyűjteménynek az anyaga, amelybe a politikai rendőrség állományának kiképzésére szolgáló tankönyvek, módszertani kiadványok és disszertációk kaptak helyet. A téma szempontjából tartalmilag releváns, az állambiztonsági szervek felépítését, tevékenységét dokumentáló, oktatási célokat szolgáló munkák ezek, amelyek a szakterület feltárása során jól hasznosíthatók, ennek megfelelően nagy érdeklődésre tartanak számot a levéltár külső és belső kutatóinak körében. Korabeli használatukat tekintve titkos minőségű, csak egy szűk kör számára hozzáférhető anyagokról van szó, amelyek a tudományos kutatás szempontjából valódi újdonságot jelentenek.⁷

Nem vitatva annak a megállapításnak az érvényét, hogy egy bibliográfia sem lehet gyűjteményfüggő,⁸ ebben az esetben mégis egy gyakorlatilag lezárt különgyűjteményhez kötődő retrospektív bibliográfiával állunk szemben. Joggal tehető fel tehát a kérdés: mi indokolta mégis az egy gyűjteményhez kapcsolódó szakbibliográfia létrehozását? Mivel a szakterület szempontjából ezeknek az anyagoknak az ismerete megkerülhetetlen, és azok egyetlen helyen, kizárólag az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában férhetők hozzá, úgy vélem, hogy mindezen körülmények kellőképpen alátámasztják a róluk készült összeállítás létjogosultságát. A bibliográfia retrospektív jellegű, hiszen az 1990 előtti, belső használatra szánt oktatási anyagokat tartalmazza. Jóllehet egy bizonyos gyűjteményhez kapcsolódik, a feltárás két összetevője, az analitikus feltárás igénye és a szakrend kialakítása azonban túlmutat a pusztán lelőhelyjegyzék műfaján.

A szaktájékoztató szempontjából különös jelentőséget nyert ez a gyűjtemény, mert a kutatás szempontjaihoz jól alkalmazkodó, tartalmi ismérveken nyugvó feltárás lehetőségét kínálta fel; egy olyan tematikus elrendezést, amelynek szerkezete az alkalmas kiegészítésekkel majdan a kurrens bibliográfiára is adaptálható lesz. A szűk szakterületek irodalmát feltáró irodalomjegyzékek ugyanis olyan szakrend kidolgozását követelik meg, amelyek felépítése az adott terület sajátosságaihoz alkalmazkodik.⁹ A megfelelő tárgyszavak megtalálása és az alkalmas szerkezet kialakítása nem kis fejtörést okozott, hiszen a témára vonatkozó strukturált tudással korábban nem rendelkezünk. Csak a feldolgozást követően derült fény arra, hogy milyen nagy tematikus csoportokat célszerű kialakítani. Az alkalmas szerkezet meglelésében ugyanakkor teljes mértékben a feldolgozott anyagokra hagyatkozni mégsem lett volna célravezető, hiszen a feltárás és a használatba adás során megkerülhetetlen szempont volt a politikai rendőrség működésének ártértelezése, nemkülönben a hírszerzés és a kémelhárítás mesterségének a korabeli ideológus felhangoktól való mentesítése. A fentiek átgondolásában nagy segítséget jelentett az *Egykori NDK Állambiztonsági Irataiért Felelős Szövetségi Megbízott* berlini hivatalának könyvtára által a Német Demokratikus Köztársaság állambiztonságának tárgyában összeállított bibliográfia, amelynek szerkezetét az alább lefordított tartalomjegyzék mutatja be:¹⁰

1. Segédletek (bibliográfiák, segédkönyvek, forráskiadások és levéltári beszámolók)
2. A Stasi szervezete és működése
 - 2.1. 1990 előtt megjelent szakirodalom
 - 2.2. Általános munkák, áttekintések
 - 2.3. A Stasi előtörténete
 - 2.4. Nem hivatalos munkatársak, operatív eszközök
 - 2.5. Nemzetközi kapcsolatok
3. Az állami és társadalmi élet egyes területei
 - 3.1. Hírszerzés, Nyugatra irányuló tevékenység

- 3.2. Politikai igazságszolgáltatás
- 3.3. Ellenállás és üldözés
- 3.4. Az állambiztonság és az egyház
- 3.5. Állambiztonság a tudományban, kultúrában és médiában
- 3.6. Állambiztonság a gazdaság területén
- 3.7. Egyéb területek
- 3.8. A rendszerváltás történései, az állambiztonsági szolgálat feloszlása
- 4. Határterületek
 - 4.1. Az NDK más biztonsági szervezetei és biztonságpolitikai grémiumai
 - 4.2. További szakirodalom a titkosszolgálatokhoz (válogatott)
- 5. Aktuális témák
 - 5.1. A Stasi-iratokról szóló törvény és annak alkalmazása
 - 5.2. Jogászi feldolgozás
 - 5.3. További politikai feldolgozások
- 6. Biográfiák
 - 6.1. Életrajz-gyűjtemények (biográfiai kézikönyvek is)

Egyes biográfiák és életrajzi iratok

Szerzői és kiadói regiszter

Ugyanakkor arra is ki kell térni, hogy a módszertani anyag kezelését illetően a két országban eltér a szabályozás. Míg az NDK Állambiztonsági Minisztérium iratanyagáról rendelkező német törvény az oktatási célú anyagokat a levéltári iratok körébe sorolta, addig a magyar szabályozás az iratanyaggal átadott nyomtatott dokumentumokról külön nem rendelkezett. Mindez azt eredményezte, hogy a német bibliográfia kifejezetten a rendszerváltozás után napvilágot látott kurrens szakirodalom számbavételére törekszik, 1990 előtt megjelent munkák csekély számban találhatóak benne, a korabeli oktatási anyagok pedig egyáltalán nem jelennek meg.

A magyar viszonyokra visszatérve az alábbiakban az Állambiztonsági Módszertani Gyűjtemény anyagát feltáró bibliográfia szerkezetét mutatom be:

- I. Segédletek, kézikönyvek
 - állambiztonsági bibliográfiák, katalógusok
 - összefoglalók, szakszótárak
 - statisztikák
- II. A politikai rendőrség szervezete és működése
 - szervezeti felépítés
 - parancsok és utasítások
 - kiképzés
 - hálózat
 - ügynökbeszerzés
 - operatív eszközök és módszerek
 - titkos ügykezelés
 - együttműködés az állami és társadalmi szervekkel
- III. Az állami és társadalmi élet egyes területei
 - állambiztonsági ügyek büntetőjogi megítélése
 - vizsgálati eljárás
 - a belső ellenség fogalma az állambiztonsági munkában
 - esettanulmányok
 - a „szocialista gazdaság védelme”
 - egyházak állambiztonsági ellenőrzése
 - „ifjúságvédelem”
 - idegenrendészet
 - határőrizet
 - emigráció
 - lélektani hadviselés
- IV. Titkosszolgálatok
 - polgári hírszerzés, kémelhárítás
 - katonai elhárítás és felderítés
 - külföldi titkosszolgálatok
 - terrorelhárítás

Az első három nagy tematikus csoport az eltérő politikai nézeteket vallók – korabeli szóhasználatlaltal a „belső ellenség” – ellenőrzésére létrehozott politikai rendőrség kiképzését szolgáló oktatási anyagokat rendszerezi. Az első háromtól a negyedik abban különbözik, hogy a klasszikus értelemben vett, vagyis az ország határain kívülre mutató titkosszolgálati tevékenységhez kapcsolódó módszertani anyagokat tartalmazza.

Jelen bibliográfiában való megjelenítésüket az indokolta, hogy ezek is a magyar állambiztonsági szervek által kibocsátott korabeli kiadványok, amelyek természetesen magukon viselik a hidegháború terminológiájának és gondolkodásmódjának a jellegzetességeit.

A felsorolt logikai rendben belül kialakított tematikus csoportok a használói igények és a rendelkezésre álló anyag függvényében további alcsoportokra bonthatók, például az operatív eszközök és módszerek alcsoport esetében különválaszthatóak az adott eszközt vagy módszert bemutató írások. A tematikus szerkezeten belül az egyes bibliográfiai tételek betűrendes elrendezést nyertek. A bibliográfia közel 500 tételt tartalmaz, gyakorlatilag lezártnak vehető, mert az alapjául szolgáló gyűjtemény további gyarapodásának csekély a valószínűsége.

III. A kurrens állambiztonsági szakbibliográfia (1945–1990)

A nemzeti bibliográfia nem vállalhatja egy-egy szűk kutatási terület eredményeinek összegzését, sem pedig a felhasználók részére történő közvetítését, ezért van szükség olyan szakbibliográfiákra, amelyek eleget tesznek ezeknek az elvárásoknak.¹¹ Mivel a szakterület kutatása csak a rendszerváltozást követően indulhatott meg, a szakbibliográfia elsődleges célja az 1990 után megjelent szakirodalom összegyűjtése, vagyis az újdonságértesítés mellett a húsz évre visszatekintő retrospektív keresés lehetőségét hivatott biztosítani. Célja, hogy válogatás nélkül számba vegye és regisztrálja mindazon munkákat, amelyek a rendszerváltozás óta ezzel kapcsolatban megjelentek. Mindazonáltal 1990 előtt kiadott művek is rögzítésre kerültek. Azok felvételét hol forrás értékük indokolta, mint például az ún. Fehér Könyvek¹² esetében, máskor pedig a történeti szemléletmód változásának bemutatása tette szükségessé, így például az 1956-os forradalom értékelésének esetében, ahol a historiográfiai szempont változása maga is része volt a

közelmúlt történetének.

A bibliográfia elsődleges célja az egykori állambiztonsági szervek felépítésére és működésre vonatkozó szakirodalom összegyűjtése, amelynek szerves részét képezi a pártirányítás kérdése, valamint a törvénytelen eszközökkel összegyűjtött információk felhasználása a döntési mechanizmusokban. A témához a társadalomtörténeti vetület, az elnyomó technikák társadalomra gyakorolt hatásának feltárása is szorosan hozzá tartozik. A társadalmi emlékezet kollektív elnyomása ugyanis azt eredményezte, hogy a tudományos igényű feltárások mellett nagy számban vannak jelen az interjúk és a visszaemlékezések a szakterület irodalmában. A szakirodalom fontos jellemzője, hogy elsőként az események elszennvedőinek visszaemlékezései láttak napvilágot. A történeti múltfeltárás folyamatában az *oral history* jellegű műfajok elsősorban a diktatúra társadalomra gyakorolt hatását, az ún. áldozati oldalt rajzolják ki, hiszen a rendszer működtetői közül kevesen vállalták a megszólalást. Az áldozatok visszaemlékezéseiben elsődleges szerepet kap az elszennvedett események feltárása, kevés bepillantást nyújtanak azonban a politikai rendszer szervezeti felépítésébe és működésébe. A történeti feldolgozások megindulása későbbre tehető, hiszen elkészítésük előzetes kutató munkát feltételezett.

Az anyaggyűjtés során kiindulópontunk az volt, hogy az általános bibliográfiákkal szemben a szakbibliográfiáknak mindazon dokumentumtípusokat gyűjtőkörükbe kell integrálniuk, amelyek az adott szakterületen a felhasználás szempontjából relevánsnak vehetők.¹³ A bibliográfia összeállításának célja a terület szakirodalmának minél teljesebb lefedése. A könyvészeti források és a fontosabb történeti, társadalomtudományi és jogtörténeti folyóiratokban megjelent tanulmányok regisztrálásán túlmenően ezért néhány forrásközlő internetes portált (pl. az *ArchivNetet*, *Betekintőt*) is figyelemmel kísérünk. A leírás az autopszia elvén nyugszik, hiszen a könyvtár lehetőség szerint a szakirodalom minél teljesebb beszerzésére törekszik. A rejtett bibliográfiából

merített tételek esetében azonban az autopszia elve természetesen nem érvényesíthető.

Az irodalom összegyűjtése során a szakterület jellegéből fakadó speciális nehézségek is adódtak. Igen nagy gondot jelentett például a szakirodalom nagy mérvű szóródása. A totális diktatúrák jellemző vonása, hogy a társadalom és az állampolgár életének minden területét ellenőrzés alá vonják. Ebből adódik, hogy a politikai rendőrség szerepe a korszak tekintetében megkerülhetetlen; vagyis nemcsak a szűken vett szakterület feltárására vállalkozó munkák, de az adott időszak más területeit feldolgozó írások is gyakran fontos, az állambiztonság tárgyát érintő adalékokat tartalmaznak. Még ha oly formális kritériumot is alkalmazunk, mint például a Történeti Levéltár iratanyagának dokumentált felhasználása, akkor is a művészeti élet területétől a gazdaságtörténet témájáig számos olyan munka bekerül a bibliográfiába, amely alapvetően a szakterületről idegen tartalmi jegyeket mutat fel, azaz relevanciája a téma szempontjából megkérdőjelezhető. A válogatás másik gyakori kérdése műfaji természetű. Azok a tartalmakat tekintve nagyon is idevágó munkák tartoznak ebbe a körbe, amelyek noha levéltári anyaggyűjtésen alapulnak, a múltfeltárást mindazonáltal mégsem a történettudomány eszközeivel, hanem fiktív történetbe ágyazva valósítják meg.¹⁴ Szintén a műfaji besorolás kérdését érintik a kompiláció jellegű visszaemlékezések, melyekben az emlékirat hitelességét a szerző forrásközlésekkel, nem ritkán jogforrások szövegével támasztja alá. Az egyik ilyen jellegű munka lektora a következőképpen nyilatkozik erről a problémáról: „az alkotás négy, egymástól élesen elhatárolandó részre osztható: A korabeli iratok hiteles másolataira és a hozzájuk kapcsolódó levelezésre, az írói bevezetésre, magára az írói alkotásra, amelybe a nyomtatásban megjelent művek részbeni idézete is ékelődik. Ennek következménye, hogy az »egész« műfajilag meghatározhatatlan, de a bevezetővel olyan korszakot idéz, mely valamilyen vonatkozásban szinte minden magyar embert érint. A hivatalos iratok kortörténeti dokumentumok, s az alkotmányos diktatúra jogi

bizonyítékai. A megtörtént események írói átköltésben is megrázóak, s így a tényfeltáró műfaj keretei között kényszeríthetnek áldozatokat, bűnösöket és pusztán létezőket is az átélésre. Az ilyen munkák megjelentetése rendkívül fontos és hasznos. Ugyanakkor ebben a formában egyáltalán nem ajánlatos.”¹⁵

Miként a felvázolt probléma előre vetíti, a kurrens állambiztonsági bibliográfia szerkezetét jelenleg a műfajok szerinti elrendezés jellemzi. A rendezés során a következő műfajokat különböztettük meg:

1. adattárak
2. forrásközlések
3. monográfiák
4. tanulmánykötetek
5. tanulmányok
6. visszaemlékezések
7. módszertani kérdések.

A műfajok szerinti csoportosításon belül a betűrendes elrendezés elve érvényesül, vagyis a szóban forgó bibliográfiai tétel a szerző neve alatt, annak hiányában a cím első szavának figyelembevételével kerül besorolásra. Az összeállítás a múlt év végi állapot szerint közel 900 tételt tartalmaz.

A bibliográfia jövőbeni fejlesztésének irányain gondolkodva úgy vélem, hiányok mutatkoznak még a téma feltárásának helytörténeti vetületében. A rendszerváltozást közvetlenül követő időkben vidéken, különösen a magánkiadásban vagy gazdasági szervezetek patronálásával megjelent kiadványok regisztrálása terén például még akad tennivaló. A művek létezésére a rejtett bibliográfiákból derül fény, számbavételüket azonban megnehezíti, hogy gyakran még a kötelempéldány-rendszerben sem jelentek meg. Háttérbe szorult eddig a hungarika-irodalom számbavétele, noha a szakbibliográfia feladatába a nemzeti impresszumú művek mellett a magyar vonatkozású külhoni irodalom feldolgozása is beletartozik. Annak szisztematikus feltárására eddig nem vállalkozhattunk, reményeink szerint a külföldi társintézményekkel folytatott együttműködés segít majd e téren előbbre lépni. A későbbiek során a kurrens szakirodalom esetében

is felmerül a tematikus elrendezés lehetősége. Ennek alapját az oktatási anyagokra kidolgozott tematikus csoportosítás képezheti, kiegészítve a reformfolyamatra és a rendszerváltozásra utaló terminusokkal.

Jegyzetek

- 1 KERTÉSZ Gyula: A bibliográfiák készítésének elméleti és módszertani kérdései. In: Bibliográfiai tanulmányok : segédanyag a bibliográfia továbbképző tanfolyamhoz. Bp., OSZK-KMK, 1978. 204–223. p.
- 2 TAKÁCS Edit – Á. VARGA László: Megjegyzések a szakmai követelmények tervezéséhez. = Levéltári Szemle, 2001. 2. sz. 49-51. p.
- 3 A könyvtár ismertetésére vonatkozóan bővebben ld. JOBST Ágnes: A Történeti Levéltár könyvtára. In: Az átmenet évkönyve 2003. /Trezor 3./ (Szerk. Gyarmati György). Bp., ÁBTL, 2004. 301-308. p. ; A Történeti Levéltár szakkönyvtára. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 4. sz. 33-40. p.
- 4 VARGA Katalin: A szakkönyvtár. In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Szerk.: Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2001. 109. p.
- 5 A Történeti Levéltár munkatársainak válogatott – állambiztonsági iratokat hasznosító – publikációs jegyzéke. In: Tíz év után. Beszámoló az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 2007. évi működéséről. Bp., 2008. 57-91 p.
- 6 SZABÓ Sándor: A szakbibliográfiák helyzete. = Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 494. p.
- 7 Bizonyos évekből rendelkezésünkre állnak könyvészeti jellegű számbavételek, amelyek azt mutatják, hogy a regisztrálás igénye már a tárgyalt korszakban megjelent. A betűrendes elrendezésű irodalomjegyzékek adott évhez kötődtek, céljuk az újdonságokról való tudósítás volt. Ezen túlmenően két ajánló bibliográfia maradt ránk, amelyek a hallgatók számára ajánlott szakirodalmat szintén alfabetikus rendben összegzik.
- 8 MURÁNYI Lajos: A bibliográfia néhány elméleti kérdése. In: Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Szerk.: Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2001. 307. p.
- 9 MURÁNYI i.m. 308. p.
- 10 BStU [Bundesbehörde für Stasi Unterlagen] Fachbibliothek. Bibliographie zum Staatssicherheit der DDR. www.bstu.bund.de
- 11 SZABÓ Sándor i.m. uo.
- 12 A Fehér Könyv olyan aktuális politikai eseményeket dokumentáló kiadvány, amelynek célja a mindenkori kormány tevékenységének alátámasztása. A Független Kisgazdapárttal való leszámolást előkészítő Magyar Közösség-per után a Szikra Kiadónál jelent meg a Fehér Könyv. A Magyar Köztársaság és demokrácia elleni összeesküvés okmányai című kötet, amelynek 1947. júliusában látott napvilágot a harmadik kiadása. Az 1956-as forradalom leverését követően a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala szintén a legitímáció szándékával adta közre az *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* c. négy kötetes munkát.
- 13 SZABÓ Sándor i.m. uo.
- 14 A levéltári dokumentumok felhasználásával készülő fiktív irodalom két eklatáns példája Esterházy Péter Javitott kiadás: melléklet a Harmonia caelestishez (Bp., Magvető, 2002) és Dalos György Balaton-brigád: történet hét sétában (Bp. : Ab Ovo, 2005) című munkája.
- 15 Töttösné dr. Andorfer Magdolna lektori jelentése Csikós György – Molnár József: Az államügyész! c. munkájáról (Balatonvilágos : Szerzői kiad., é.n.). Idézet a kötet fülszövegéből.

